

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи: Курс лекцій: модульне навчання. — К.: ІСДО, 1993. — 220 с.
2. Амонашвілі Ш. Д. Психологічні основи педагогіки співробітництва. — К.: Освіта, 1991. — 110 с.
3. Кремень В., Ткаченко В. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації: Навчальний посібник. — К., 1998. — 446 с.
4. Нісімчук А. С. Педагогіка: Підручник. — К.: Атіка, 2007. — 344 с.
5. Рудницька О. П. та ін. Основи педагогічних досліджень. — К.: Експрес-об'ява, 1998. — 142 с.

Алла СЕМЕНОВА

**ПРОГНОСТИЧНА МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПАРАДИГМИ
ЯК КОНЦЕПТ СИСТЕМИ ПАРАДИГМАЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ**

У статті розкрито сутність побудови прогностичної моделі особистісно-професійної парадигми як концепта та системоутворюючого чинника системи парадигмального моделювання професійної підготовки майбутніх учителів. Підґрунтям такої діяльності автор визначає фрактальний принцип синергетики, який віддзеркалює важливість принципу самоподібності для сучасної освіти.

Професійна підготовка майбутніх учителів належить до систем, що *самоорганізуються*, та є самостійним об'єктом аналізу з позиції синергетики. Основи парадигмального моделювання з точки зору *педагогічної синергетики* до теперішнього часу не були предметом спеціальних досліджень у теорії професійно-педагогічної освіти. На нашу думку, проблема розробки стратегій модернізації освіти невід'ємно пов'язана із *системним прогнозуванням*, що забезпечує цілісність оновлення, приведення до відповідності зі змінами, які здійснюються в просторі нашої держави з урахуванням загальносвітових тенденцій шляхом впровадження системи парадигмального моделювання.

Парадигми освіти відрізняються певними ідеалами і нормами. Втім, на нашу думку, вони мають однакові складові — імператив, інновацію, самовдосконалення, прогнозування та складають вертикальну ієрархічну структуру: науково-педагогічні парадигми належать до досліджень, які вже відбуваються, характеризуючи онтологічні і гносеологічні уявлення про освіту і науку; освітні — визначають конкретні підходи, процеси проектування і власне реалізації освітнього процесу; педагогічні — розкривають особливості, що є притаманними визначеному педагогічному суспільству, забезпечуючи пріоритетну концентрацію тільки на декількох (можливо і взаємовиключних) визначених цілях, завданнях, напрямках [9, 6].

Наступним ступенем структури парадигм в освіті нами визначено особистісно-професійну парадигму як систему поглядів і уявлень, у межах яких особистість сприймає оточуючий світ і передбачає майбутні зміни, що має конкретні логічно пов'язані та взаємозумовлені складові: онтологічну — імператив та гносеологічні — інновацію, самовдосконалення, прогнозування, а також характеризується функціональністю, розповсюдженістю, адаптивністю, динамізмом, поліваріантністю та керованістю.

Вітчизняні дослідники (І. Бех [3], М. Євтух [5] І. Зязюн [6], О. Савченко [8], С. Сисоєва [10], М. Чобітько [12] та ін.) наголошують про необхідність розгляду студента як суб'єкта, котрому необхідно допомогти в його самоорганізації. Таку самоорганізацію науковці розглядають як продукт роботи його внутрішньо-особистісних механізмів розвитку. Змістовну складову прогнозування становлять знання, які необхідні для отримання прогнозу (про розвиток процесу або явища у минулому, про теперішній час, поточна інформація про об'єкт прогнозу тощо).

Функціонування особистісно-професійних парадигм учителів є об'єктивним педагогічним явищем в освітньому просторі педагогічного навчального закладу на основі розвитку, реалізації загальних і конкретних цілей освіти, що пов'язані з умовами освітнього процесу, особистісно-професійними особливостями суб'єктів. Більш високий рівень професійної діяльності вчителя характеризує вищий рівень функціонування особистісно-професійної парадигми.

В аспекті дослідження парадигмальне моделювання в професійній підготовці майбутніх учителів — це спеціально організоване моделювання взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, що визначається цінностями суб'єктів (індивідуальними, особистісними, соціальними), їх позиціями і прагненнями, які спрямовані на усвідомлення суб'єктом існуючої особистісно-професійної парадигми та її можливу зміну.

Освітній простір педагогічного навчального закладу є підсистемою соціального простору, котра має відповідну специфіку, що пов'язана з цільовими настановами освіти; сукупність суб'єктів між якими встановлені структуровані різноманітні відносини — цільові, змістовні, процесуальні, управлінські (організаційні); складна, цілісна, відкрита система, в якій відбуваються освітні процеси і яка на ґрунті синергетики самоорганізовується та еволюціонує.

Відповідно до теоретичних аспектів парадигмального моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів в освітньому просторі педагогічного навчального закладу концептами нами визначено відповідні динамічні моделі, які віддзеркалюють властивості самоорганізації, відображають зміни освітніх потреб соціуму, що дозволяють здійснювати особистісно- і професійно-орієнтоване навчання та розвиток особистості майбутніх учителів в сучасних умовах:

1. Модель-концепт образу ідеалізованої особистісно-професійної парадигми (прогностична модель особистісно-професійної парадигми).

2. Модель-концепт оцінювання якості функціонування особистісно-професійної парадигми — успішності парадигми (функціональна модель моніторингу).

3. Модель-концепт стратегії забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців, що ідеалізуються (процесуальна модель освітнього маршруту).

4. Модель-концепт подолання пізнавально-психологічних бар'єрів — механізмів зміни парадигми (продуктивна модель рефлексії).

5. Модель-концепт управління якістю підготовки майбутніх учителів (інтеграційна модель освітнього простору).

Конкретизовані моделі-концепти системи парадигмального моделювання описують моделювання (парадигми) в контексті професійної підготовки майбутніх учителів (освітніх маршрутів суб'єктів освітнього простору) як: об'єкт, який визначений парадигмами в освіті, що пов'язані з ініціацією в освітній практиці, з методологічним, науково-методичним, організаційно-прогностичним, діяльнісним супроводом розвитку суб'єктів освітнього простору, що самоорганізовується; процес, що полягає в формулюванні та перевірці рефлексивних гіпотез про успішність особистісно-професійних парадигм суб'єктів освітнього простору під час проектування ними власних освітніх маршрутів; продукти моделювання, що оформляються у вигляді концептуальних узагальнень результатів експериментальних досліджень суб'єктів освітнього простору педагогічного навчального закладу з позиції інноваційної діяльності (проектної, експертної, науково-методичної та ін.).

Метою статті є обґрунтування сутності побудови прогностичної моделі особистісно-професійної парадигми як концепта та системоутворюючого чинника системи парадигмального моделювання професійної підготовки майбутніх учителів.

Розвиток освіти в загальному інноваційному контексті інтерпретований нами як процес «зміни парадигм». Концептуальна система парадигмального моделювання в професійній підготовці майбутніх учителів в освітньому просторі педагогічного навчального закладу визначає зв'язок п'яти моделей-концептів, що характеризуються відповідними закономірностями, які мають характер статистичного твердження та п'яти етапів (характерних для всіх моделей-концептів), що забезпечують інтеграцію форм і видів взаємодії суб'єктів простору та залежать від системоутворюючого чинника — фрактала — особистісно-професійної парадигми, а також відображають необхідний, постійно повторюваний взаємозв'язок явищ реального світу.

Поняття «фрактал» (від лат. «fractus» — дробовий, ламаний — перехідний, квазістійкий, хаотичний, нестабільний стан системи, яка поступово еволюціонує до стійкого, впорядкованого та незмінного стану; носій спадкової інформації про систему в цілому, властивостями якого є *самоподібність та багатоканальна взаємодія*) є одним із центральних у синергетиці. Вітчизняна вчена О. Донченко, досліджуючи психофрактал у праці «Фрактальна психологія»

наголошує, що «Фрактал є елементом, який об'єднує макро- і мікросвіт... Адже феномен фрактала об'єднує те, що може бути позначеним структурною одиницею всіх живих, нелінійних, відкритих, найскладніших систем, що самоорганізуються (людина не є виключенням)» [4, 24].

При такому підході, еволюціонуюча матеріальна система-процес складається з трьох частин-стадій: 1) початковий сталий, «незмінний» стан α ; 2) фрактал ϕ , описаний концепцією фракталів; 3) кінцевий, стійкий, «незмінний» стан ω , після якого системи-процеса вже немає, вона зникає [7, 64]. В аспекті нашого дослідження, α — початок навчання у педагогічному навчальному закладі (абітурієнт стає студентом — майбутнім учителем), ω — його закінчення (одержання диплому та кваліфікації «учитель»).

В. Аршинов в роботі «Синергетика як феномен постнекласичної науки» [2] розкрив сутність *фрактального принципу синергетики (загальної подібності)*, який фіксує, з одного боку, фундаментальність не того, ЩО відображається, а ЯК та, з іншого боку, означає взаємоподібність дробових структур будь-якого масштабу. Фрактальність виступає і предметом, і засобом дослідження, що пізнається через діалог, полілог. Взаємодія суб'єктів, які пізнають один одного, іншими словами, пізнають фрактал.

Генезис фрактального принципу віддзеркалює важливість принципу самоподібності для сучасної освіти. Втілення якого в побудові системи парадигмального моделювання професійної підготовки майбутніх учителів в освітньому просторі педагогічного навчального закладу припускає самоподібність площин освітнього простору, ґрунтується на побудові системи «моделі у моделі». Таким чином, образ особистісно-професійної парадигми вчителя подібний образу освітньої парадигми. Визнання особистісно-професійної парадигми майбутнього вчителя фракталом системи парадигмального моделювання дозволяє побудувати її модель та, врахувавши ітеративні перетворення, керувати процесом професійної підготовки майбутніх учителів в освітньому просторі педагогічного навчального закладу на особистісно-орієнтованих позиціях.

Кожний суб'єкт сприймає реальність, що змінюється, в межах власної особистісно-професійної парадигми. Але тільки взаємодія у відкритій системі сприяє якнайповнішому розвитку суб'єкта. Зауважимо, що така взаємодія не є сумою моделей: в різних ситуаціях активізуються різні моделі або їх сукупності. Можуть виникати поєднання, до яких не дійде жоден з суб'єктів окремо. Істотну роль в такому «мережному знанні» відіграє особистісне знання кожного з суб'єктів. Невербалізоване, напівусвідомлене, інтуїтивне знання, чуттєвий досвід — все це входить у модель, а значить і в мережу. Фрактальне мислення знаходиться завжди МІЖ платоно-аристотелевою строгістю понять і повною відсутністю форми [1].

Пізнавальна прогностична діяльність є одним з видів людської діяльності, основним продуктом якого виступають знання про майбутнє, а метою — отримання прогнозу, що має таку специфіку: віддзеркалення майбутнього з урахуванням вірогідності його настання і різної тимчасової перспективи» [7, 18]. Стосовно прогностичної моделі особистісно-професійної парадигми: «Як і яким чином я буду здійснювати діяльність? Які можу передбачити наслідки?» Тому, ми вважаємо, що педагогічне прогнозування — пізнавальна діяльність, яка спрямована на випереджаюче одержання інформації про об'єкт чи суб'єкт педагогічної дійсності в майбутньому на науковій основі.

У своїй діяльності педагоги прогнозують результати навчальних досягнень і можливості розвитку як окремого учня так і колективу, наслідки педагогічних дій, власний саморозвиток і самоосвіту, необхідні програми, педагогічні технології тощо. Так, в інноваційній діяльності педагог стикається з необхідністю вирішувати завдання, мета яких полягає в тому, щоб змоделювати майбутнє, сформулювати гіпотезу, скласти план власної діяльності, розвитку.

Відтак, об'єктами прогнозування можуть виступати індивідуальні освітні маршрути особистісного зростання учнів, способи їх втілення в реальні програми саморозвитку. При цьому, множинність умов, які впливають на саморозвиток додають такому прогнозу не просто варіативний, а поліваріативний характер. Це, у свою чергу, вимагає від педагога нелінійності, багатовимірності педагогічного мислення. Істотною властивістю прогностичної моделі особистісно-професійної парадигми в умовах освітнього простору є усвідомлення тих особливостей особистості, які дозволяють майбутньому вчителю з певним ступенем

упевненості з'ясувати власні особистісно-професійні потреби та порівняти їх з професійними вимогами. Під час такого моделювання відповідним чином конкретизуються, демонструються і, можливо, змінюються всі складові особистісно-професійної парадигми майбутнього вчителя. Означена модель містить наступні компоненти:

- ціннісний — аксіологічні особливості особистості, що виявляються у вибіркового ставленні до різних проявів функціонування парадигм, фіксуються в потребах, мотивах, настановленнях, оцінках особистості та дозволяють задовольнити власні і суспільні потреби;
- цільовий — завдання побудови прогностичної моделі особистісно-професійної парадигми на основі багатоканальної взаємодії;
- процесуальний — супровід підготовки учасників всередині освітнього середовища за напрямками; представлений технологією багатоканальної взаємодії;
- управлінський — суб'єкти і функції управління професійною підготовкою (організаційну, діагностичну, творчу, аналітико-оцінну);
- прогностичний — створення і накопичення банку матеріалів щодо аналізу і прогнозу функціонування педагогічних парадигм, залучення зовнішніх інформаційних ресурсів, організаційний супровід професійної підготовки майбутніх учителів.

Спроба змінити парадигму на ідеалізовану без відповідних навичок парадигмального моделювання не призведе до успіху: наприклад, удосконалення тільки якоїсь однієї її складової буде дисгармонійним. Це твердження пояснюється також рівнями ефективності функціонування особистісно-професійної парадигми, що були виокремлені нами: 1) агармонічний, 2) дисгармонічний, 3) змішаний, 4) оптимальний, 5) гармонічний.

Важливо відзначити, що діагностика ефективності функціонування особистісно-професійної парадигми може здійснюватися педагогом (студентом) також у режимі самодіагностики. Побудована прогностична модель особистісно-професійної парадигми пояснюється функціями, що запропоновані С. Сотніковою: інформаційною, перетворюючою, стимулюючою, розподільчою, управлінською [11, 24]. Наочно модель образу ідеалізованої особистісно-професійної парадигми подано на рис. 1.

Загалом для того, щоб процес функціонування особистісно-професійної парадигми майбутніх учителів був успішним, необхідне проведення свідомих дій всіх суб'єктів освітнього простору, які сприяють переходу від існуючих парадигм (P_{real}) до ідеалізованих (P_{pot}) шляхом постійного реагування на внутрішні зміни освітнього простору, організаційні можливості подолання пізнавально-психологічних бар'єрів, що існують у різних підсистемах (середовищах) освітнього простору педагогічного навчального закладу, а також зовнішніх змін соціального простору. Між наявними результатами професійної діяльності в межах сталої особистісно-професійної парадигми і бажаними результатами за ідеалізованою парадигмою може бути розрив ($P_{pot} - P_{real}$) (невідповідність), що є ознакою ефективності функціонування парадигми. Ми вважаємо, що на відміну від позитивної професійної «Я-концепції» учителя, процес функціонування особистісно-професійної парадигми майбутніх учителів пов'язується, перш за все, саме з постійним реагуванням на внутрішні зміни освітнього простору, а також зовнішні, що обумовлені соціальним простором.

На нашу думку, означена модель є системою (підсистемою), що самоорганізується і спрямована на реалізацію особистісного і професійного розвитку вчителя, містить взаємозв'язані компоненти, функції, ознаки, вимоги та рівні функціонування особистісно-професійної парадигми. Вона розроблена на основі комплексного аналізу теорії моделювання, цілей і завдань професійної підготовки майбутніх учителів. Наявність багатоканальних взаємозв'язків відрізняє модель від сталої особистісно-професійної парадигми майбутнього вчителя.

Таким чином, обґрунтовано особливості прогностичної моделі-концепта особистісно-професійної парадигми вчителя системи парадигмального моделювання в освітньому просторі педагогічного навчального закладу. Подібність мікро- і макро-моделей-концептів ми вважаємо визначаючою для дії фрактального принципу на різних рівнях функціонування освітнього простору: від рівня особистісно-професійної парадигми суб'єкта до рівня парадигми освітнього простору.

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

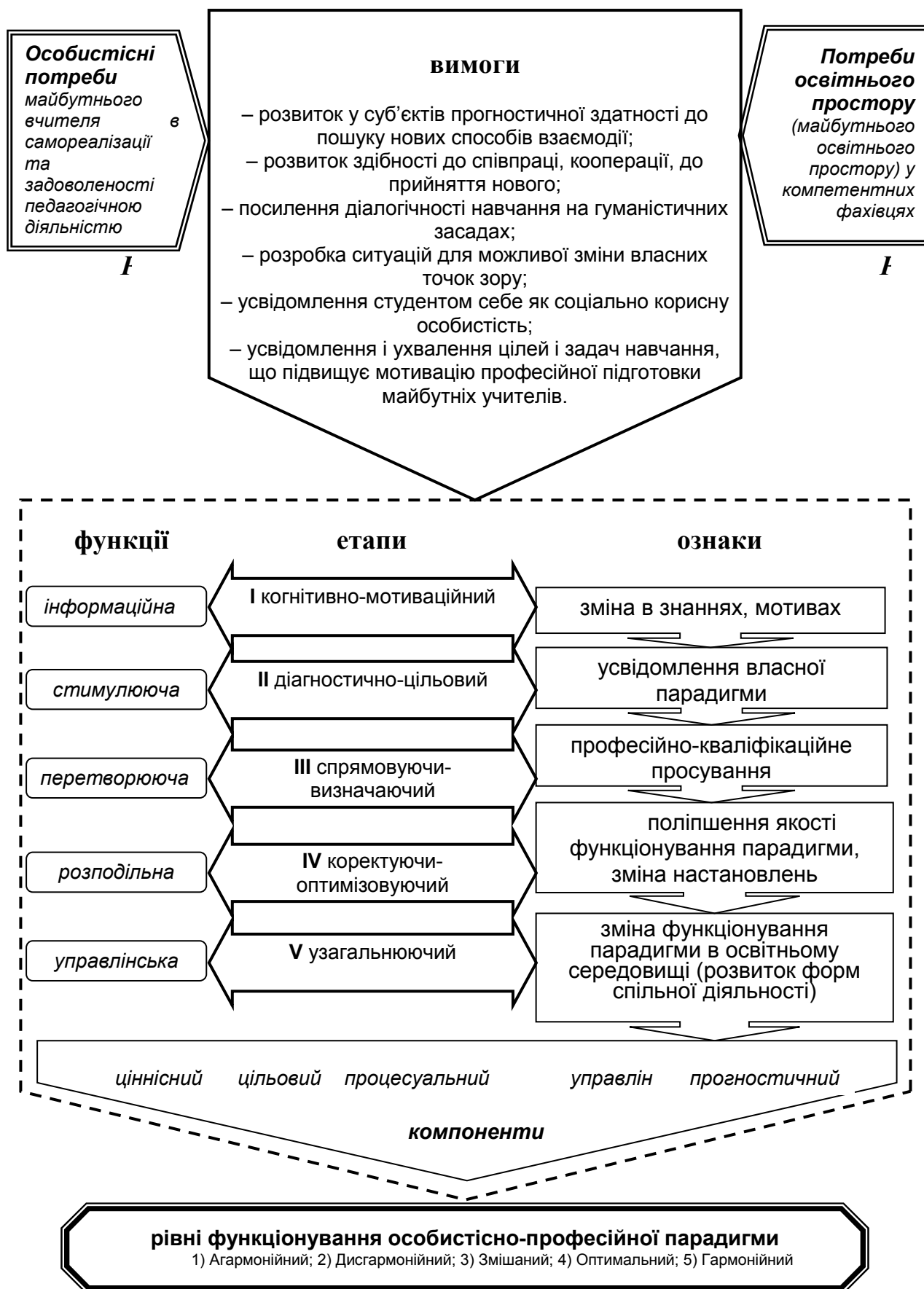

Рис. 1. Модель ідеалізованої особистісно-професійної парадигми (прогностична модель особистісно-професійної парадигми).

ЛІТЕРАТУРА

1. Аршинов В. И. Синергетика как феномен постнеклассической науки / В. И. Аршинов. — М.: ИФРАН, 1999. — 296 с.
2. Аршинов В. И. Синергетическое знание: между сетью и принципами / В. И. Аршинов, В. Э. Войцехович // Синергетическая парадигма. — М.: [б. и.], 2000. — С. 137–149.
3. Бех. І. Д. Деякі аспекти нової виховної парадигми / І. Д. Бех, О. В. Вознюк, М. В. Левківський // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. — 2001. — № 1. — С. 5–17.
4. Донченко Е. А. Фрактальная психология / Е. А. Донченко — К.: Знання, 2005. — 323 с. — (Доглубинные основания индивидуальной и социетальной жизни).
5. Євтух М. Б. Забезпечення якості вищої освіти — важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М. Б. Євтух, І. С. Волощук // Педагогіка і психологія: вісник АПН України. — 2008. — № 1 (58). — С. 70–74.
6. Зязюн І. А. Гуманізм освіти ХХІ століття: філософсько-психологічний аспект / І. А. Зязюн // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. — 2002. — № 2. — С. 23–34.
7. Регуш Л. А. Психология прогнозирования : успехи в познании будущего / Л. А. Регуш. — СПб.: Речь, 2003. — 352 с.
8. Савченко О. Я. Ознаки особистісно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: зб. наук. праць НПУ ім. М. П. Драгоманова / О. Я. Савченко. — К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 1997. — С. 3–5.
9. Семенова А. В. Розвиток професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання (інтерактивний тренінг): навч.-метод. посіб. / А.В. Семенова. — Одеса: СВД Черкасов М. П., 2006. — 130 с.
10. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. О.Сисоева — К.: Міленіум, 2006. — 346 с.
11. Сотникова С. И. Управление карьерой: учеб. пос. / С. И. Сотникова. — М.: ИНФРА-М, 2001. — 408 с. — (Серия «Высшее образование»).
12. Чобітько М. Г. Особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя: теоретико-методологічний аспект: монографія // М. Г.Чобітько — Черкаси: Брама—Україна, 2006. — 560 с.

Ірина МЕЛЬНИЧУК

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті визначено компоненти професійної моделі соціального працівника, які відображають логіку розвитку фахівця соціальної сфери. Обґрунтовано доцільність використання методів інтерактивного навчання з метою практичної підготовки студентів до професійної діяльності.

Підготовка висококваліфікованих фахівців є найвищим пріоритетом у роботі викладача вищої школи. Традиційні та інноваційні технології охоплюють стратегічні напрями удосконалення навчання студентів у ВНЗ і спрямовані на модернізацію та гуманізацію освітнього процесу. Водночас вимоги до професійної компетентності фахівців, роліві характеристики і стандарти деяких професій, зокрема, працівників соціальної сфери, періодично змінюються і в Україні, і за кордоном під впливом соціально-економічних деформацій, що відбуваються в сучасному суспільстві.

Відомо, що у світі існує понад дві тисячі шкіл соціальної роботи та майже півтора мільйона професійних соціальних працівників. Тому актуальною є проблема формування у студентів, які планують оволодіти фахом соціального працівника, чіткого уявлення про певну професійну модель, визначених шляхів і методів її досягнення та навичок реалізації. Якщо у студента виникають сумніви стосовно можливостей реалізувати свої теоретичні знання з фаху, відсутня впевненість у практичних професійних уміннях і навичках, виявляється нечітке розуміння власної ролі в професійній діяльності, можна вважати, що такий студент переживає кризу професійно-рольової ідентичності.

Відтак актуалізується дослідження проблеми ототожнення студентами свого уявлення про майбутню професію з нормами і зразками діяльності соціального працівника, прийнятими